

Dania V 1898

Lokalhistorisk Arkiv
4872 Idestrup

FALSTERSKE TILNAVNE FRA IDESTRUP SOGN¹

AF

AXEL OLRIK.

Dr. H. F. Feilberg har i en afhandling om „Navneskik“ (i Dania 1896) samlet en mængde morsomme og træffende eksempler på den måde, hvorpå man omkring på landet i Danmark skaber kendingsnavne til de mennesker, der har navne som Petersen, Hansen og andre gængse navne på -sen fælles med tusender af deres landsmænd og ofte med snese af deres sognemænd.

Spørgsmålet har både en videnskabelig side, idet man har at gøre med en ejendommelig side af folkets ævne til sprogdannelse, og en praktisk, idet vi stadig trænger til at hjælpes ud over de daglige småvanskeligheder, som følger af navneligheden. Og denne side af spørgsmålet bliver mere brændende dag for dag, hvor f. eks. den stærke tilstrømning til byerne lader sen-navnene vokse i tal med stigende fart, — et forhold der er så meget mere besværligt, som indvandrerne

¹ Der findes et tidligere arbejde over falsterske navne, en afhandling af botanikeren H. Mortensen på Jonstrup seminarium; men det er desværre aldrig blevet trykt; en afskrift af det er i mit eje. Her forekommer bl. a. fyldige oplysninger om navneskikken i det hele, og en samling af henved 300 folkelige tilnavne, der er i brug på Falster, ordnede efter deres oprindelse i ni forskellige grupper.

sjældnen eller aldrig fører det nyttige kendingsnavn med sig fra deres hjemstavn.

Denne navnenød gør, at alt hvad der findes til dens afhjælpelse, bør have den største opmærksomhed. Feilberg har i sin afhandling vist, hvilken rigdom af navne der kan dannes. Jeg vil dertil føje nogle oplysninger om, hvorledes disse navne er gæde over fra løse kendingsnavne til varige, arvelige tilnavne, til det, vi plejer at kalde „efternavne“.

En enkelt egn af Danmark har en højst udviklet navnegivning, som vel er opmærksomhed værd. Det er øen Falster; ja vi bør tage Låland med, og nogle af de sydlige småøer. Man træffer arvelige tilnavne, mere end noget andet sted, følgende visse regler og ofte opbevarende folkets ældgamle navne. En fuldstændig indsamling af sådanne navne med oplysning om, hvor de hører hjemme eller er hyppigst, vilde være af stor interesse. Men for ikke at tage interessen fra fremtidige arbejder af denne art, skal jeg holde mig til et enkelt, men ret omfangsrigt sogn, Idestrup. Det strækker sig fra Nykøbing tværs over øen til Østersøen, og omfatter 9 byer med tilsammen ca. 1800 mennesker. Som en kilde benytter jeg en afskrift af folketællingen 1890, som præsterne Clausen og L. S. Hansen har forsynet med de gængse tilnavne; ved siden deraf har jeg haft mundtlige meddelelser, især fortrinlige oplysninger af Idestrups mangeårige skolelærer, kammerråd Betz, samt (for landsbyen Sillestrups vedkommende) af den bekendte folkemindesamlerske Karen Toksværd. Endelig er der de aktstykker fra ældre tider, som jeg senere skal nævne.

I.

Når man spørger om navne i en falstersk landsby, lægger man snart mærke til, at det ikke som ellers er husmændene og hele den mere løse del af befolkningen, de lidt særegne eller forulykkede eksistenser, der er rigest på tilnavne. Gårdmandsstanden er den rigeste, og dens navneforråd er arveligt.

En gårdmand kaldes her ikke med et personligt tilnavn,

som angiver hans egenskaber eller virksomhed, men altid med et navn, der er modtaget fra forfædrene, og som der ikke skal forbindes nogen mening eller ord betydning med. Men for denne arvelighed er der ret usædvanlige regler. To brødre i samme by hedder Jens Strange og Niels Snedker; den sidste bor i Snedkergården, den første i en gård, hvis forrige ejer førte tilnavnet Strange. Her i Idestrup ligger Abrahamsgården, hvis ejere stadig har båret samme tilnavn, siden præsten Abraham Salomon — siges der — ejede gården i 17de årh., nu sidder gamle „Maren Abrahams“ som aftægtskone i huset ved siden af. Denne måde at arve navn på synes måske urimelig; men den kommer her ganske naturlig. Det hedder at „tjæne hos Kæmpens“, at „gå op til Hovdrenge“, hvad enten manden på gården hedder Peder, Niels eller Rasmus. Af den gamle Krogs sønner i Idestrup hedder derfor kun han på fædrengården Peder Krog; en anden søn giftede sig ind på en gård, der bragte ham tilnavnet Hovdrenge; en tredje giftede sig ind på en gård „til Mortens“, men optog ikke navnet, og hedder derfor kun ved sit sønnenavn Fredrik Petersen. Men det forekommer også, at udflytteren arver navn efter sin fader, hellere end at optage et nyt efter en svigerfader eller efter en anden forgænger i gård. Denne frihed i valget af navne har i høj grad været gunstig for udbredelsen af korte og fyndige efternavne.

Når man gennemgår de navne, hvormed de nulevende gårdmænd nævnes, viser de fleste af sognets ni byer en overvejende mængde af arvelige tilnavne. I et par af byerne er de simple *sen*-navne fra døbesedlerne lige så talrige, og i en eneste har de overtallet. Ved at gå mandtalslisten igennem opdagede jeg, at mangelen af nedarvede navne var størst, hvor udensøgnsmænd og især hvor folk fra andre egne (f. eks. mange langelændere) havde købt sig ind på gårdene. Og ved at spørge ud om de ældre ejere på hver enkelt gård fandt jeg overalt et eller andet arveligt navn.

Som eksempel meddeler jeg navne på gårdmændene i Vedby; det er den landsby, der ligger nærmest ind ved Nykøbing. (De tilføjede tal er matrikelnumre.)

1. Niels Peder Otte; efter fader Peder Otte; [1840: Niels Otte].
 2. Stoffer Krog; efter fader Ole Krog.
 3. Rasmus Kylling; efter fader Peder Kylling.
 4. Jens Pedersen, sognerådsformand; efter fader Peder Olsen, sognefoged; efter plejefader Lars Pedersen, sognefoged [død 1822]; gården kaldes „til sognefogdens“.
 5. Hans Peder Rytter; efter fader Niels Peder Svendsen; efter fader Svend Rytter.
 7. Morten Madsen [døbenavn: Rasmussen]; efter Mads Jensen.
 8. [nu lagt under Orupgård]; Peder Smed.
 9. [nu lagt under Orupgård]; Hans Virke.
- Hallerup 2. Jörgen Kåre; efter svigerfader Peder Kåre.
Hallerup 3. Lars Grigge; efter fader Ole Grigge.

Eller lad os gå til Hillestrup, en lille tætbygget gammel-dags by yderst i sognet. Her træffes Anders Skytte, der har navnet efter sin svigerfader Ole Skytte; her er Mikkel Bosen arving efter faderen Niels Bosen og bedstefaderen Hans Bosen (uanset at de bærer døbenavnene Nielsen og Mikkel). Derimod er Frederik Larsen en udensøgnsmænd; det er Jens Skyttes gamle gård, som han arvede efter sin fader Lars Skytte. Niels Tæring sidder endnu på sin fader Rasmus Tærings gamle gård; men endnu mærkeligere er gården tilhøjre for de gamle bystene: her har i mindst tre slægtled søn efter fader båret navnet Rasmus Kæmpe: i vinters døde den sidste Kæmpe og testamenterede gården til en fjærnere kvindelig slægtning; men navnet lever videre: nu kaldes hun Maren Kæmpe. Når man står midt i den lille by, hvor fem gårde med grønt over taget og med bugede bagerovne presser sig tæt om den gamle stævneplads med bystenene, spørger man sig selv: hvor langt tilbage i tiden har her Kæmpe og Bosen samledes til rådslagning med Tæring og Skytte?

Sådan kan man gå fra by til by og fra gård til gård. Til dem alle hører mundtlig arvede kendingsnavne, overleverede gennem kortere eller længere tid. Kun én gård i Vedby gjorde undtagelse. Siden slutningen af forrige århundrede og indtil 1873, gennem to mænds lange liv, havde den været bopæl for sognefogeden; og derfor hang der ikke andet

navn ved den end „til sognefogedens“. Den betegnelse var tydelig nok.

II.

Jeg skal siden meddele den fuldstændige liste over gårdmandsnavne og deres arvelighed. Nu må jeg først pege på de mindre jordlodders ejere; ti også en mængde af dem bærer faste navne på trods af deres døbesedler. I den lille gammeldags Hillestrup har vi parcellisterne Hans Adrian og Johan Visler, husmændene Kristen Skrædder (der ikke er skrædder), Lars Hjulmand (der virkelig driver sit håndværk) og Lars Dragon (der har været ved dragonerne); en indvandret husmand Jörgen Ibsen har fået lov at bære navnet fra sin døbeseddel; ti Ibsen hører til de navne, der efter falsterske forestillinger er sjældne nok til at godkendes som arvelige.

Men lad os holde os til de mindre jordbrugere, parcellisterne eller bomændene (som de tidligere kaldtes her på egnen). Det er jo en ganske mærkelig klasse, fordi den er vokset stærkt frem i de sidste to menneskealdre.

Ingen by er så udstykket i smålodder som Sillestrup sydøstlig i sognet. Der kan vi bedst lære dem at kende:

Kristian Stange (her i sognet også kaldt Stang), har sit navn fra sit hjemsted, en bolsmandsgård i Rabjærg i nabosognet Væggerløse; købt af Jens Bæsele (som var en Palle-Jens fra Elkenøre); efter svigerfader.

Hans Puge (forlanger selv at kaldes Hans Madsen el. Hans Madsen Lålænder, han er indvandret fra Låland); købte gården af [...] Sværke, hvis søn Rasmus Sværke blev gift ud af sognet. Peder Jyde; har selv bygget sit sted.

Johan Høj, lollik, har selv bygget sit sted.

Hans Palle, fra Palle-gården i Elkenøre, har selv bygget sit sted. Anders Larsen; efter Anders Hansen Blokmand, en langelænder, der selv byggede stedet.

Jens Petersen; stedet har flere gange skiftet ejer, siden det blev bygget af Hans Tønnesen, søn af Tønnes Dirk [o: Didrik] i Marbølle, Væggerløse sogn.

„Skomageren“; købt af Jens (?) Pilt.
Kristian Andersen; købt flere gange; bygget af Jens Kåre, svigersøn af Anders Kåre. (Nu, 1897, kaldes den derimod „te Kæmpens“; det er en Kæmpesøn fra Tjæreby, der ejer den).

Foruden disse samtlige bomænd i Sillestrup er det også flertallet af byens jordejende husmænd, der har faste tilnavne.

Rasmus Kåre, søn af gårdmand i samme by.

Andreas Tygesen, bor i et hus af klinet ler; efter sin svigerfader „Lermanden“ [Rasmus Andersen]; købt af Rasmus Kylling. Hans Hørsvinger; efter sin svigerfader Jens skrædder.

Rasmus Ibsen (søn af Rasmus Krog, gårdmand i samme by), fik sit navn, da han byggede på tomten af den udflyttede gård „te Jibs“.

Palle-Kristian, sædv. Kristian Madsen, søn af Mads Palle, gårdmand i Elkenøre.

Hans Peder Løj; efter svigerfader Hans Peder skrædder; stedet kaldes ofte endnu „te skrædderens“.

Lars [Hansen] Jansen; dette navn tilhørte både stedet („te Jans“), og han havde det tillige fra sit fødested i Skelby.

„Hans Jensen Rasmussen“.

Morten Pedersen (fra Hovdreng-gården i Elkenøre).

Ole Pille (Pille-Ole fra Tjæreby; jf. ndfr.) kalder sig selv Ole Hansen, kaldes ofte Ole Vråmand, hans kone altid Marén Vråmand, ligesom hendes første mand Klavs Vråmand.

Jens Pedersen, „mureren“; efter sin svigerfader „Peder Væver“.

Peder Hansen; købt af Hans Ibsen.

Hans Jyde, fik Ole Vråmands hus i byen, da han flyttede ud på lodden.

Rasmus Pille (navnet er fra hans hjem i Tjæreby).

Hans Larsen „melhandler“ (var møllersvend og havde været melhandler).

I Tjæreby har alle bomændene arvelige navne (Banke, Mogensen [døbt: Olsen] og Martin), ligeså i Ulslev (Løj og Lang). I Ørslev har kun halvdelen (Møller, Søgård, Vibbert og Blegmand; Hans Blegmands fader Ole Blegmand arvede stedet efter sin svigerfader Anders Smed). Men flere af disse lodder ere gamle, derimod ejes de nyoprettede ejendomme af navnefattige folk som Simon skomager og Jens Olsen.

Det samme kan vi se i Idestrup. Smede- eller Kuskegården og Peder Gammels sted har arvelige navne, fordi de er ældre bolslodder; derimod er „Tveden“ udskilt fra Abrahamsgården, og den derboende yngre søn af Abrahamslægten har ikke taget slægtnavnet med til den nye bolig. Men trods dette bærer dog den langt overvejende del af bomændene arvelige og ejendommelige tilnavne, der slutter sig nær til gårdmændenes: snart er det helt de samme, snart er det andre og ikke mindre ejendommelige.

III.

Endnu må der dog tilføjes lidt til forståelse af denne navneskik. Det er kun gårdens husbonde og madmor, der får efternavn efter gården. Børnene får det sat foran, f. eks. „Grigges Maren“ og „Grigges Pæjer“. Endnu som ejer af gården kaldes han „Grigges-Pæjer“, indtil han gifter sig; fra den dag af hedder han „Pæ Grigge“, og det vil være et udtryk for kendelig ringeagt, hvis nogen så kalder ham „Grigges Pæjer“. En anden finesse er der i navneskikken. Karen Toksværd husker fra sin barndom, at den gamle skomager gjorde hende opmærksom på, at han hed „Arien-Pæjer“, men en anden kaldtes „Ariens-Pæjer“, fordi han var bondesøn; „men jæ er kun en husmandslas“ (i *husmajsias*).

I sammenligning med så udviklet en brug af efternavne må man se med en vis medlidenhed på kirkebogen, der tillægger enhver person et sen-navn, der enten er lånt fra deres faders fornavn eller fra hans efternavn. Den indeholder jo kun en yderst tilnærmelsesvis oplysning om personens oprindelse. Befolkningen selv kan ganske anderledes hurtig gøre rede for det samme: en er Ariens Lene fra Marrebæk, en anden Mønbos Karen her fra Sillestrup, Stærre-Maren fra Skelby, Tøjes-Bærte (Niels Tygesens datter) fra Elkenøre, „Røssens Jertre“ [Rysse's Gertrud] fra Tjæreby osv., Boses Stine, Harens Ane og Krogs Ane.

Denne flytning om af navnet, når man giftes, gør det

let at optage et helt nyt efternavn, der retter sig efter gården. „Kokkens Kirsten“ her fra Ørsløv fik gård i Sillestrup med sin første mand, og hed da Kirsten Klover, hun giftede sig andengang med „Stanges Pæjer“ fra Nørre-Ørsløv, så at han hed „Pæ Klover“; som enkemand giftede han sig med „Hiltens Bærte“ fra Øst-Låland, og hun giftede sig efter hans død med Pille-Anders fra Tjæreby, der dog lader sig kalde Anders Hansen; men konen hedder naturligvis „Bærte Klower“ og stedet „te Klowerens“.

Det er virkelig morsomt at se, hvorledes konerne holder meget stærkere på de gamle navne end mændene. Jeg kunde opregne en hel række af eksempler, lige op til sognefogeden „Pæ Sömmensen“ i Tåstrup; hans kone hedder „Maren Kokke“; og til Frederik Petersen i Idestrup, der har fået gården med sin kone „Hanne Mortens“. At sige Maren Simonsen eller Hanne Petersen vilde sikkert aldrig falde en bonde ind; og det vel med god grund. En anden sag er det, at man overfor sognets honoratiorens bortkaster pigenavnet og sætter „madam“ eller „fru“ foran mandens døbeseddelnavn.

IV.

Således er nutidens navneskik og det forråd af navne, som den råder over. Men til hvor fjærn en tid går disse forhold tilbage? Navnene selv kan til en vis grad svare på dette spørgsmål; men til en fuldstændig oplysning for Idestrup sogns vedkommende hører det jo rigtignok, at man undersøger hele navneforrådet på Falster. Dog også uden så stort et materiale kan vi give en del oplysning, ti mange af navnene vidner klart nok om deres oprindelse.

1. Den mærkeligste gruppe er de forældede mandnavne; for største delen er det navne, der stammer fra Danmarks oldtid: Kåre, Otte, Palle, (Sværke)¹. Dertil kommer de middelalderlig kirkelige navne Jon og Abraham.

2. En endnu større rolle spiller en del gamle til-

¹ Navne i klammer findes kun blandt bomændene.

navne, hvoraf de fleste også kendes fra andre egne, ialtfald i svundne århundreder: Krog, Kæmpe, Bonde, Grå, (Gammel), Kylling, Kruse, Pust. Hertil kan vel medregnes Grigge, (Pille), (Banke), (Bæsle); og fra andre sogne på Falster og Låland er der i ny tid indvandret folk med lignende navne: Pil, Puge, Vest, Stange.

3. Nær til dem slutter sig de gamle folkenavne: Jyde, Mønbo, Lollik, Tæring, Tysk, Fris og Rysse. Former som Fris og Rysse (Friser og Russer) må gå tilbage til en gammel tid; de forekommer som tilnavne i middelalderen. Intet af navnene kan derimod være opstået nylig. Ingen Mønbo, der er indvandret i vore dage, knytter denne betegnelse til sit navn; folk fra Låland kaldes ikke lolliker men lålændere.

4. Enkelte hollandske navne forekommer i sognet. De siges at stamme fra efterkommerne af de hollandske bønder, der i 16de årh. blev bosatte på Hasselø. Vibbert er navn på en gårdmands- og en bomandslægt, Adrian på en bomandslægt, men har tillige indtil dette årh. været fornavn i slægten Klover: man kan endnu huske den gamle Adrian Klover med sine vide bukser og hele den gammeldags dragt. Om Klover selv er hollandsk, som der siges, kan jeg ikke afgøre sikkert. Derimod fandtes midt i århundredet en gårdmand med hollandsk navn, Jens Kornelius; nu kender jeg kun en husmandskone Kanilse-Karen.

En hel kreds er det af sære gammeldags navne, hvis oprindelse går en rum tid tilbage. — Vi får yderlige oplysning om denne navnedannelses alder ved at agte på, at enkelte af navnene er voksede fast til flere gårde; og dette må i det hele og store nærmest have sin grund i, at de er de ældste her i sognet:

Krog (8 gårde)
Kåre (4)
Kæmpe (3)
Palle (3)
Otte (2)

Grå (2)
Grigge (2)
Kylling (2)
Kruse (2)

Man må straks lægge mærke til, at det er de mest gammeldags navne, der er de hyppigste. Intet af de bibelske

navne har mere end én gård; de hollandske har næppe nok så meget¹.

Navne som Krog, Kåre, Kæmpe og Palle hører da formodenlig til de ældste.

5. Den talrigste klasse af navne er dog de, der knytter sig til virksomhed eller livsstilling:

Skytte (5 gårde)
Rytter (3)
Hovdreng (3)
Hovmand (1)
(Pilt)
(Kannik)
Kok (2)
Kimer (1)

Skinder (1)
Kromand (1)
Kusk (3)
Smed (2)
Skrædder (2)
Møller (3)
[Karetmager] (1)
[Graver] (1)

Tilsyneladende ligger disse navne så nær, at man skulde tro, deres dannelse kunde fortsættes, såsnart en ny mand arbejdede sig op i gårdmandsstand. Men dette har som så meget andet sine faste regler hos bønderne. Jens Karetmager i Ørslev havde selv i yngre år været hjulmand på Låland; men hans tilnavn gik ikke i arv til hans børn. Rasmus Graver i Tjæreby var en holstensk arbejdsmand, der kom herind i den gamle Tesdorphs tid og tjænte sig op; hans døbenavn var for resten Asmus Lamp; navnet Graver forsvandt, da han solgte gården. Man vil også se, at de gængse landhåndværk er meget svagt repræsenterede i forhold til deres hyppighed i det daglige liv. „Væver“, „Skomager“ og lign. forekommer ikke i gårdmandsstanden; Skrædder kun i Ulslev, der er yngst og svagest i sin navnedannelse. De hyppigste navne er de mere gammeldags Skytte og Rytter, de udtryk, der i 16de og 17de årh. brugtes om soldater til fods og til hest, og som for resten allerede var kendte i middelalderen. Hovdreng kendes ellers kun i folkeviserne, hvor det betegner den, der passer ridderens kvæg;

¹ Af folkenavnene har kun Lollik og Mønbo, de to nærmestliggende, mere end én arvelig gård; og Lollik nøjes med to gårde i samme by.

og Hovmand er sammesteds betegnelse for enhver af ridderens svende. Skinder er et forældet udtryk for garver; Pilt for skoledreng; og Kannik er en gejstlig i den katolske tid. Også disse standsnavne ser ud til at gå et par århundreder tilbage i tiden, og nogle af dem endnu længere; kun undtagelsesvis knytter de sig til nyere forhold.

6. Endelig finder vi en mængde sen-navne, der er arvede fra fædre eller svigerfædre, sædvanlig sammen med gården, uden hensyn til vedkommendes eget døbenavn. Det volder en del ulempe for præst og degn at sætte sig ind i og at huske, at kirkebogens Hans Hansen er den som alle mennesker kalder Hans Mortensen, og at H. P. Jensen kun er kendt under navnet Hans Klavsen.

Dette ser så meningsløst ud; men dog er den regel, der følges, ganske simpel. Man undgår at opkalde folk efter de her i sognet gængse fornavne Niels, Peder, Rasmus og Hans; derimod går det nok med de sjældnere Ole, Morten og Mads, og bedst med de uddøde: Bo, Erik, Knud, Tor, Tyge, Mogens, Klavs og Ib (og det hollandske Jan).

Endvidere er der den ejendommelighed ved sen-navnene, at de aldrig optræder i flok. De mindre byer har kun ét af dem, de større et par; kun én by, som jeg straks skal omtale, har lidt flere af dem.

I det hele og store er også denne navnedannelse færdig. Men der gives dog undtagelser. I Ulslev findes der en gård-ejer, døbt Hans Jensen, men kaldt Hans Clausen; Clausen var nemlig faderens døbenavn, men for resten blev hans fader mest kaldt Jens Olsen. Disse gængse navne Olsen og Clausen har øjensynlig haft svært ved at fæste sig ved stedet; og i denne ene by Ulstrup har det på flere gårde knebet med at få navnet til at hænge ved stedet i mere end ét eller halvandet slægtled. Byen er altså kun fulgt langsomt med i den øvrige egns klare og veludviklede navnedannelse.

Dog må man fremfor alt ikke forveksle disse landlige sen-navnes arvelighed med de sen-navne, som præster og øvrighed siden 1828 og 1856 har pånødt den danske almue. De gængse sen-navne (de der er til så stor besvær i nyere

bysamfund) forekommer ikke; ti navne som Nielsen og Pedersen bliver ikke arvelige, så længe Niels og Peder er almindelige døbenavne; fornavnets forsvinden (eller sjældenhed) er nødvendig betingelse for, at sen-navnet bliver arveligt, ellers føles det som blot sønnebetegnelse.

Man må heller ikke overse den store forskel, der er på falsterske sen-navne og vore faste efternavne. En mand hedder Rasmus Ibsen, men gården hedder „te Jibs“; en mand kaldes Peder Madsen, men stedet „te Madses“, konen „Hanne Madse“ og sønnen „Madses Pæjer“. sen-navnet er blot en form, man bruger for at beholde det gamle ejernavn, Mads, Ib eller Tyge, ved gården. I mange tilfælde må man snarere sige, at fornavnet hænger ved gården, end at sen-navnet gør det. Jeg kender et enkelt meget tydeligt eksempel. Den gård i Idestrup, der nu skrives med sit boglige navn Skovlykkegård, hed i ældre tale slet og ret „te Mortens“; Morten Pedersøn havde givet gården i arv til sin svigersøn, der kaldtes Hans Morten, og dennes datter Hanne Mortens bragte den i medgift til sin mand, og nu tilhører den hans svigersøn: i hele denne slægtrække blev der aldrig en søn at kalde Mortensen, og derfor blev navnet aldrig til mere end Morten.

Således knytter disse, tilsyneladende moderne navne sig til egnens gamle skik. Der er nemlig ingen forskel på Tyges Berte (o: Niels Tygesens datter) og Palles Jens (o: Peder Palles søn Jens). Og mens vi hidtil har agtet mest på slægtnavnets efterhængte form, spiller den foransatte en ikke mindre rolle i egnens brug; og særlig er det den, som anvendes på hvert eneste opvoksende slægtled (Ottens Peder, Harens Ane osv.) inden de selv sidder på gården som Peder Otte og Ane Hare. Denne form med det foransatte fadernavn er ældgammel. Vi kender fra Danmarks oldtid Palna-Toke og Gorms-Toke, foruden flere. Denne ældgamle navnedannelse, der ved middelalderens begyndelse forsvinder fra de højere samfundslag, bevares her på Falster og tjæner som støtte for dannelsen af efternavne. Fra først af har denne omflytning vel kun sket med de egenlige øgenavne: Peder Kæmpes søn har heddet Kæmpens Jens, og er som voksen bleven kaldt Jens Kæmpe;

det lå da nær at kalde Kåre-Anders for Anders Kåre i stedet for det egentlige A. Kåresen. Ja vi kan formelig se, at det er gået således til; ti vi finder ejeformer med bestemt kendeord ikke blot i Ryssens-Gertrud, Harens-Ane men også i Ottens-Peder.

Og så er der et af disse navne, som må omtales særskilt. Bosen er vist det hyppigste sen-navn, ganske svarende til at Bo i middelalderen var et af de almindeligste navne på Falster, men nu er uddød. Men når det sættes foran, hedder det aldrig Bo, men Bose-Karen, Boses-Stine; det har altså samme form som et andet gammelt navn på Falster: det mandnavn Bose, som den nu forsvundne landsby Bosethorp har navn efter. Bo og Bose synes her smeltede sammen i samme navn. Som man ser, er der tråde nok, som knytter denne navnedannelse til gamle tider.

7. Til dens ejendommeligheder hører også, at stednavnene kun spiller en forsvindende rolle. Navnene Skov, Skovby, Virke, Bjerregård og Søgård kan jeg kun følge i et slægtled; Toxværd er for en menneskealder siden indvandret fra et nabosogn og er oprindelig en søllandsk præsteslæggt. Hele den opkaldelse efter landsbyer og gårde, der har sat præg på de sidste århundreders danske navnedannelse er underlig fremmed her i sognet; det har sine navnekilder i en ældre kultur.

V.

Når disse tilnavne gik tilbage til så gammel en tid, som sprogstoffet vidnede, måtte jeg vente at finde spor af dem i ældre optegnelser. Jeg gik til Idestrup ældste kirkebog, begyndt 1696; og jeg fandt en overraskende mængde af tilnavne. En del af dem kendte jeg ikke fra nutiden, men den overvejende mængde var dog de samme som i vore dage. Derfra gik jeg til Rigsarkivet og gennemgik gamle jordebøger og skattelister over hundrede år længer tilbage; i matrikelkontoret fik jeg mit stof yderligere forøget. Nogen udtømmende benyttelse af disse kilder har jeg ikke tilstræbt; men

selv uden det nåde jeg en forestilling om, hvor gammelt det nuværende navnestof var her på stedet. For Vedby fik jeg f. eks. følgende liste over de nu brugelige slægtnavnes alder. (Lignende lister fra de andre byer meddeles nedenfor i tillægget til denne afhandling).

1. Otte — i Vedby 1696—1704.
2. Krog — i Vedby 1704.
3. Kylling — „Kiølling“ i Vedby 1641 og 1663.
4. („til sognefogedens“).
5. Rytter — kendes i Ørslev 1680.
6. Skovby — kendes ikke.
7. Madsen — kan ikke kontrolleres.
8. Smed — kendes i Ulslev 1640—1699 og senere.
9. Virke — kendes ikke.
- 2*. Kåre i Vedby 1730, i Tjæreby o. fl. 1680.
- 3*. Grigge — kendes ikke.

Jeg gjorde dernæst — med hjælp af matrikelkontorets elskværdige embedsmænd — et forsøg på at undersøge, om de samme slægtnavne i 1680 og 1690 var knyttede til de samme gårde som nu; men undersøgelsen viste sig umulig at foretage, både for Vedbys og de fleste andre byers vedkommende, kun for selve Idestrup kunde det godtgøres, at Rasmus Abraham i 1691 bode på den gård, hvortil slægtnavnet Abraham også var fast knyttet 150 og 200 år senere. Endnu o. 1680 bebodes den derimod af en ejer med blot sen-navn. Selve slægtnavnet Abraham kunde derimod følges endnu 100 år længer tilbage i Idestrup sogn. 1582 var Michel Abraham gårdmand i Ørslev (?), 1569 Michel Abrahamsen i Ørslev.

De virkelige slægtnavne synes dengang at have været fåtalligere end nu; men helt kan vi dog ikke stole på aktstykkerne i denne sag. Navnestoffet i tilnavnene er derimod i det hele og store det samme, især fra slutningen af det 17de årh. Adskilligt tyder på, at det netop er ved denne tid, slægtnavnene fæster sig særlig stærkt til de enkelte gårde. Om Abrahamsgården i Idestrup talte jeg nylig; for slægten Hovdrenng i Elkenøre kan noget lignende gøres sandsynligt. I Tjæreby kan vi se, hvorledes slægtnavnet Jon sen omdannes til det nu på samme sted brugelige Jon:

- 1668 Peder Andersen Joense(n).
 1680 og 1691 Anders Pedersen Joensen.
 1698 døbt „Anders Jons fila“.
 1708 levede Laurs Joen.
 1710 døde Jörgen Joen.
 1723 „blev Peder Larsen Jons liden søn af Tjæreby døbt og kaldet Jon“

I én henseende er navnedannelsen mindre fuldendt end nu. Skrædder og Skomager var den gang gode navne i gårdmandsstanden; nu ses de ikke så gerne, fordi de minder for meget om stamfaderens beskæftigelse. Stednavne forekommer som tilnavne; men ligesom nu har de ringe ævne til at holde sig.

Læseren vil selv kunne gøre disse iagttagelser, når jeg hensætter en eller to af de gamle navnelister som prøve på materialet:

Kristian d. 5tes matrikel o. 1680.

Vedby 6: M. Rsen Skræder.
 10: L. Hsen Wraae.
 Ørslev 9: P. Graae.
 5: O. Hsen Skræder.
 tilforn: J. Psen Tremming.
 6: A. Skræder.
 9: P. Rsen Troelsen.
 12: Lauridz Galde.
 13: J. Møller.
 16: Jep Rytter.
 Ulslev 2: O. Lauridzen Kruse.
 5: N. Palle.
 9: J. Smed.
 11: H. Rsen Kloger.
 18: Lauridz Jyde.
 19: P. Jyde.
 (husm.: Peder Soldat).

Tåstrup 2: Christopher Olufsen
 Boesen.
 Sillestrup 1: P. Kruse.
 3: P. Rsen Boesen.
 för M. Kaare.
 4: M. Rsen Kylling.
 7: R. Skinder.
 8: R. Tarsing.
 (husm.: Morten Skonning)
 Elkenør 3: H. Psen Kylling.
 6: O. Psen Haufdring.
 7: J. Lsen Skomager.
 Tjæreby 1: R. Hsen Alling.
 3: A. Psen Joensen.
 8: O. Hsen Kaare.
 9(?): R. Joensen Ebbel-
 toft [lille gård].
 (husm.: Joen Skaanning).

1569 jordebog over Nykøbing lens krongods:

Vedby: R. Thømme.
 Orup: R. Themme.
 N. Fogidt.

Ørslev: N. Skonning [husmand].
 Hillestrup: A. Bunde.
 H. Kloger.

Ulslev: K. Bunde.
 Elkenør: A. Konngessen.
 A. Krog.
 H. Hoge.

Lauritz Buck.
 O. Brun.
 N. Thæring.

I denne ældste jordebog fra 1569 træffer fire af de slægtnavne, der har levet ned til vor tid (Krog, Kloger, Bunde, Thæring), og seks syv der nu er uddøde her, men for største delen lever i andre sogne på Falster. Dog er listen ikke fuldstændig; udenfor kronens gods levede der sikkert andre bønder, som bar de endnu gængse navne.

At forfølge de idestrupske tilnavne længere tilbage vil næppe kunne göres uden ved sammenligning med alle ældre falsterske optegnelser. Jeg skal give en antydning i denne retning. Den fuldstændigste samling af falsterske navne er den liste på omtr. 40 herremænd (eller storbønder), der ejede jord på øen i Valdemar Sejrs tid jævnsides med kongen og bispen; denne liste findes i den velkendte „Kong Valdemars Jordebog“. En del af dem nævnes blot ved døbenavn, en del af dem har sønnenavnet tilføjet, og 14 bærer egenlige tilnavne.

Af disse 14 navne fra tiden o. 1220 findes ikke mindre end tre, Bonde, Slente og Gammel, i Idestrup sogn i senere tid:

Petær bondæ (selvejer i Tunnerup, Karleby sogn). — 1569 Anders Bunde og Niels Bunde i Hillestrup og i Ulslev; 1696 Ole Bonde i Hillestrup. — 1840 Niels Bonde i Tåstrup: svigersøn Hans Bonde.

Alkil slentæ (lille godsejer i N.-Ørslev og Systofte sogne). — 1699—1704 Morten Slente i Tjæreby. — 1897 gårdmandsnavn i en anden egn af Falster.

Kietil gamæl (stor godsejer, bl. a. i Idestrup). — 1840 Jens Gammel: Peder Gammel: svigersøn Peder Gammel i en mindre gård på Idestrup bymark. — Gammel er almindeligt gårdmandsnavn i et nabosogn.

Det fortjænte sikkert at undersøges, hvorledes de andre navne i Valdemars Jordebog (Rug, Ræv, Rand, Byr, Dramb, Kæk, Gere, Hose, Sluffe, Skade, Skak) forholder sig til de nuværende falsterske bondenavne; ti i deres sproglige karakter

minder de ikke så lidt om dem. Men allerede hvad vi nu har, giver et tydeligt billede af disse navnes udspring i en langt tilbageiggende tid og deres sammenhæng med mange nu forsvundne samfundsf forhold.

VI.

Blandt husmændene finder man langtfra den stadige arv af navne, som udmærker gårdmandsstanden. Mange husmænd kender jeg kun under sen-navnet; andre har personlige tilnavne, der ikke gives i arv til deres børn, endsige deres børnebørn.

Der er en hel del rent personlige „öjenavne“, som ikke gerne tør siges i vedkommendes egen nærværelse. Den gamle urmager i Ørslev kaldte de „Pæ Lont“ efter hans korte ben og hurtige gang¹; men han var vred derover og forlangte at kaldes Peder Kannike, ligesom de tidligere ejere af stedet. „Mel-Hans“ vil jeg ikke tale om, siden han i avisen har fralagt sig det, og ingen har kunnet oplyse mig om, hvori hans ret til melet bestod. „Else Forskrækkers“ har derimod giftet sig forskrækkelsen til; efter sin fader hed hun Væver-Else; men hendes mand kaldte de „Forskrækkeren“, for han „var sådan en sær snegl, og gik og raafte, og så drak han også.“ For resten er min kendskab til disse navne noget mangelfuld; ofte er de kun kendte af en snævrere kreds, eller mine meddelere har været bange for at nævne dem. „Lille Peder snedker“ og „Store Peder snedker“ i Ulsøv hører vel til de tilladelige; men allerede „Røde Sine“ (i fattighuset) til dem, man er forsigtig med. Dog som en af mine meddelere sagde: „De små og stakkels kan man man alletider håne, de store dem går man af vejen for.“

Mere godkendte er benævnelserne efter stand og håndtering, der ofte arves i flere slægtled og undertiden kan vokse fast ved husene. Af de gamle koner i Idestrup var „Hanne Svinemands“ og „Marie Røgters“ navn efter deres faders og mands stilling; men „Karen Spillemands“ har det

¹ Præsten og skolelæreren kaldte ham Peter Lund (!).

med huset, ligesom hendes nabo „Hans Spillemand“, for „han kan ikke spille mere end som jeg kan“. „Else Blegmands“ har også arvet sit længer tilbage; Degne-Ole i Vedby er søn af Jens Degn og har vel haft en degn blandt sine forfædre.

En anden kilde til husmandstilnavne er stedsnavne; der må have været noget mere simpelt eller beskedent ved dem, siden de lettere fæster sig ved småfolk end ved gårdmænd. „Tilgrawen“ (teglgraven) er navn ikke blot på et husmandshus på Idestrup mark, men også på dens ejer, så hans kone hedder „Karen Tilgraws“. Af nyere oprindelse er „Peder Idestrup“, der nu kaldes sådan af Idestrups egne beboere, men som har fået sit navn på Orupgård til forskel fra andre Petere blandt dens arbejdere. Blandt selve bondebefolkningen dannes sådanne navne efter landsbyen ellers ikke; men man kaldes efter huset „Bramsted-Peter“, „Hans ved Krang“ el. lign.

I stort omfang er gårdmandsstandens navne også trængte ind i husmandsstanden. Mange sønner af kendte gårdmandsslægter har ført deres navn med fra hjemmet; og tillige træffes mange efternavne, som efter deres eget præg er gamle, og som kendes hos gårdmænd i andre egne af Falster.

Alene i Idestrup by har vi navne som Drage, Trane og Hare. „Dragen“ er uddeler i Højre-brugsforeningen, Rasmus Trane i venstre-brusen; „Karen Harens“ er husmandsenke. „Kannikehuset“ har fordum været beboet af Rasmus Kannike; og ved et hus i Ørslev er det samme navn arveligt. I sig selv peger dette navn tilbage mod middelalderen; og her i sognet findes det i 17de årh.

Der hænger stumper af gammel navnearv ved mangel husmandsbolig. „Kanejlse-Karen“ er datter af „Else Kanejls“ og gemmer vel mindet om hollandske bønder af navnet Kornelius.

Mærkeligt er det, hvorledes Tjæreby's husmænd i vore dage svarer til byens gårdmænd i fortiden:

husmænd i Tj. 1890.
Lars Alling.
Simon Kruse.
Anders Jyde.

gårdmænd i Tj.
1663, 1680 R. Hn. Alling, 1699.
1640 N. Mn. Kruse.
1641 O. Rn. Jyde.

Også det førnævnte Hare er gårdmandsnavn i Tjæreby 1663 (Trane derimod i Vedby, og Vrå ligeså); og Kornelius var det for knap to menneskealdre siden.

Men husmandsstanden er rummelig, den gemmer også rester fra andre samfundsklasser. En præstesøn Rosenkilde (af den bekendte slægt) blev degn her i sognet; hans efterkommere lever som husmænd i Tåstrup. Hans Dannefærd, efterkommer af den bekendte Jakob Dannefær fra Svenskekrigen 1659, sad som husmand i Ørslev; nu er både han og konen døde, og det faldefærdige hus nedrevet.

Af alle disse kilder har der samlet sig en mængde navne hos husmændene. Jeg skal gøre det anskueligt ved lister fra et par byer.

Ørslev er en rigtig husmandsby med mange småhuse og gaden fuld af börn; den har fra gammel tid et lav af otte jorddyrkende husmænd; og tilbøjeligheden til arvelige navne er særlig stor der. Jeg fremhæver dem, der er knyttede til stedet:

Nikolaj Toksværd.
Sylte-Ole [Hans Olsen].
Ane hjulmands.
Hans Danefærd.
Kristen [Hansen] Dinesen.
Ejlers Hejn.
Peder Lont ell. Kannike.
Lars Væver.
Hans Hansen i Tose-stedet; efter
Kristen Torsen.
Peder Jyde el. skomager.

Tyge væver.
Bramsted-Peter [Hans Petersen].
Ole Rytter.
Hans ve Krang.
Ane Vråmands.
Bose-Ane [Ane Bosdatter].
Hans væver.
Kristian [Rasmussen] Knudsen;
efter svigerfader Ole Knudsen.
Lars hørsvinger.

Ad alle disse veje har en stor del af husmændene — oftest mellem fjærdedelen og halvdelen — fået faste, sædvanlig arvelige tilnavne ¹.

Blandt Ulslevs og Ulslev-strandhuses store befolkning af husmænd finder man således:

¹ I de følgende lister er jeg ikke sikker på at have udelukket alle beboere af aftægtshuse.

Niels Peder Løj.
Rasmus Jyde.
Lille Peder snedker.
Store Peder snedkers enke.
Karen Kirstine Søgård.
Maren Rejmer.
Frederik Hovberg.
Ferdinand Visler.
Hans Bødker.

Niels Peder Hare.
Vilhelm Örting.
Lars Drage.
Anders Møller.
Lars Kåre.
Rasmus Hovdreg.
Rasmus Staldmester.
Hans Stenhugger (?).
Hans Jyde.

I Tjæreby (foruden Alling, Jyde og Kruse):

Ole Skomager, træskomand.
Niels Peder Stump, søn af Peder Stump.
Maren Sofie Møller.
Peder Smed, smed.
Rasmus [Hansen] Tønnesen.

Selv iblandt Vedbys befolkning, for en stor del daglejere på Orupgård, findes en lang række tilnavne:

fødte i Vedby:

Rasmus Folmers enke.
Jens Virke.
Kristian Posts enke.
Jens Studs.
Degne-Ole, søn af Jens Degn.
Niels Knudes enke.
Ole Skomager.
Hans Kr. Smidt.

fødte andensteds:

Lene Ols.
Peder Klokkers enke.
Grete Alslev (født i Alslev).
Peder Møller.
Ole Top.
Kristian Mejer.
Lars Kr. Møller.

I Idestrup by bærer næsten alle tilnavn, håndværkerne naturligvis kun deres standsbetegnelse. Endnu mere gennemført er navnedannelsen i de to byer Hillestrup og Sillestrup, der tidligere er omtalte.

Denne velstand af navne i de tre mindre byer, der til dels ligger i sognets afkroge, synes mig snarest at være det oprindelige. Også den folkerige Ørslev slutter sig nogenlunde til dem. Det afvigende forhold i andre byer, især i Tåstrup (ét arveligt navn) og i Orupgårds arbejderkolonier skyldes sikkert indvandring i ikke ringe grad. Som det normale for

en lidt ældre tid må vi vistnok sætte, at de fleste husmænd har haft et personligt eller arveligt kendingsnavn, medens alle gårdmændenes var arveligt.

VII.

Nu har vi kun det sidste kapitel tilbage af Idestrups navnehistorie. Det er det kapitel, som bondefolket ikke selv har skrevet, men hvis indhold er dikteret af autoriteterne.

I 1828 udgik der en kongelig forordning om dåb. Embedsmændene i Frederik den 6tes kancelli fandt det bedre, hvis alle folk i Danmark havde bestemte efternavne, og de indførte i forordningen den bestemmelse, at hvert barn i fremtiden skulde døbes ikke blot med „fornavn“, men også med „det familie- eller stamnavn, som det i fremtiden bør bære“. En snart efterfølgende kancelliskrivelse forklare dette således, at faderen skulde afgøre, om hans barn skulde døbes med „det samme tilnavn, som han selv har båret,“ eller også „danne det af sit fornavn på den brugelige måde,“ eller også opkaldes efter hjemstedet.

Forordningen var for så vidt rimelig; som alle kulturfolk efterhånden har dannet sig arvelige tilnavne. Den var for så vidt mindre nødvendig, som det er noget, der alle vegne sker af sig selv; men der kunde muligvis gives regler, der fremskyndede og fæstnede den udvikling, som allerede var i gang. Men det er ingen let sag at gribe ind her uden at virke forstyrrende. Embedsmændene i kancelliet synes ikke at have haft tilstrækkelig blik for, hvad der hørte til opgavens løsning. Selve dåbslovens bestemmelse var temmelig indholdsløs, og navnlig var det ikke klart nok udtalt, at det ikke blot drejede sig om det efternavn, „som barnet i fremtiden skal bære,“ men også om et efternavn, der tilkom dette barns efterkommere i al fremtid. Kancelliskrivelsen gik i enkeltheder, men disse enkeltheder var foreskrevne med temmelig ringe kendskab til den befolkning, som det galdt at skaffe faste navne. Arvelige sen-navne og opkaldelsen efter fødestedet, særlig landsbyen, var de midler, som man i København ved det 19de

års begyndelse særlig brugte for at få slægtnavne; og denne fremgangsmåde gav man nu alle anvisning på. Men idet kancelliet søgte at fæstne disse navne, dannede af -sen og de hyppigste fornavne, måtte det fortrænge en mængde af de mere ejendommelige tilnavne. For så vidt var øvrighedens indblanding nærmest egnet til at fremkalde det modsatte af, hvad den tilstræbte: det blev sværere at adskille de mange personer med ligelydende navne.

Skaden kunde endnu være undgået, hvis præsterne, der skulde våge over bestemmelsernes udførelse, og som i reglen kendte deres egne brug, havde benyttet lejligheden til at godkende alle tilnavne, der allerede var blevne arvelige, og at vejlede ved valget af navn for de andre slægter. Men en omsigtsfuld hjælp til gennemførelsen af en forordning var næppe at vente af den kirkelige embedsstand; kancelliet kunde i reglen være glad, at dens tjenere ikke rent ud sad den overhørig.

Endnu kunde det være blevet godt, hvis selve bondestanden havde kendt den myndighed, der var tillagt hver husfader, og haft skön om denne rets anvendelse. Men denne tids bønder, fødte under stavnsbåndet og opvoksede før skolelovens tid, stod næppe over præsterne i klarhed på, at det ikke var for enkelte personer, men for hele slægter, der nu skulde vælges navn. De var vante til at kaldes med tilnavnet i deres egen kreds, og at samtidig offentlige aktstykker lød på sønnenavnet; og de har næppe følt videre grund til at afvige herfra.

Går vi til Idestrup gamle kirkebog for at få at vide, hvorledes den kongelige forordning virkede her, opdager man til sin forundring, at den slet ikke havde den fjærreste indflydelse; navngivningen er nøjagtig i 1829 som den havde været i 1827 og 1828; præsten kender naturligvis egnens arvelige slægtnavne, men det falder ham aldrig ind at benytte dem; en søn af „Rasmus Krog“ døbes Rasmussen, en søn af „Povl Abraham“ Povlsen; døtrene nævnes med „datter“ efter faderens fornavn. Efter en otte års forløb begynder man at lade pigenavnene også ende på -sen, således som kancelliskrivelsen påbød, først iflæng og siden gennemført. Men i

hele den første menneskealder — altså den, hvis tilnavn skulde gælde for efterkommerne i mange slægtled, finder der vist ikke en eneste af bondefolkningen, som ikke bærer det bevægelige sønnenavn.

Hvor ubetinget dette stod fast i befolkningens opfattelse, viser en notits i kirkebogen fra 1857, da et uægte barn forlangtes døbt Ane Margrete Jörgensen: „Barnefaderen [Jørgen Nielsen] udlagdes i indsidder Jens Rasmussens nærværelse af karlens fader husmand Niels Kaspersen i Idestrup, som angav, at barnefaderen havde indrømmet, at barnets tilnavn dannedes af hans fornavn.“

Inden denne barnedåb fandt sted, kom præsten dog i tanke om, at der året i forvejen var udgået en skrivelse fra ministeriet, der indskærpede forordningen om navnenes arvelighed; og han fik derfor barnet døbt med barnefaderens efternavn, Nielsen. Men dette hindrede ikke, at alle de følgende pigebørn i sognet blev kaldte efter faderens fornavn.

Fra nu af begynder dog så småt faderens efternavn at blive arveligt. De uægte børn bliver uden undtagelse døbt således, nogle af indsidderbørnene også; men gårdmændenes yderst sjælden. Bondebefolkningen har øjensynlig med sejhed krævet den gamle brug. Endnu omkring 1880 er efternavngivningen uhyre blandet. Uden at det i 1828 påbudte valg af arvelige slægtnavne nogensinde med bevidsthed var foretaget, drev man så småt over at lade sen-navnene blive arvelige. Nogle ganske få gårdmænd havde da ladet deres børn døbe med det virkelige arvenavn enten foran eller efter det af faderens fornavn dannede Hansen eller Pedersen.

De allerfleste lod skikken gå sin gang; i kirkebogen skriver præsten nu ikke mere „Peder Palle“ eller „Peder Jensen Palle“, når han nævner et barns forældre, men „Peder Jensen (Palle)“. Således er de gamle navne satte på aftægt.

Ved året 1880, da Danmark fik en ny og meget virksom kultusminister, begynder det sidste, sørgelige afsnit af de falsterske navnes historie. Ved en række skrivelser gennemførte ministeriet, at ethvert barn døbt med det efternavn, som stod på faderens døbeseddel, altså sen-navnet for omtrent hele

landbefolkningens vedkommende. Og endelig kom i 1891 den nye indretning af kirkebøgerne, hvorefter ingen person måtte opføres noget sted i kirkebøgerne med andet navn end sin døbeseddels. Resultatet heraf er, at Idestrup sogns nyeste kirkebog er helt uden kendskab til egnens gamle arvelige navne, og at præst og degn har deres svare ulejlighed med at kende deres egne sognefolk igen. Selvfølgelig forbigås de folkelige navne i dåbsattester, skoleprotokoller og skudsmålsbøger; kun i offersedler indføres de endnu, ti der har det jo sin særlige betydning at finde den rette mand til at betale.

Den offentlige dyrkelse af sen-navnene virkede efterhånden tilbage på bondebefolkningen. Den gik i nogen grad ind på at betragte det arvede tilnavn som noget, der kun vedkom hjemstavnen, der hvor man havde hus og jord. Når de færdedes udenfor sognet, skulde de samme mennesker kaldes med navnet på døbeseddelen. Hvem udenfor Idestrup sogn kender nu „Stoffer Krog“ og véd, at han — under sen-navn naturligvis — sidder i amtsrådet og har en fremragende del i øens styrelse og almindelige udvikling? Og så kan man jo nok forstå, at der er yngre gårdmænd nok, som hellere vil kaldes med døbeseddelens navn end med det arvede navn på gården.

Får det lov at gå således videre, vil man jo nok i løbet af næste menneskealder have udryddet et stykke gammel kultur, som gjorde megen gavn og ingen skade. Men helt uden modbevægelse er det ikke.

To gårdmænd af samme slægt søgte i 1886 ministeriet om at måtte få deres børn kaldte med slægtens sædvanlige tilnavn. Sognepræsten (M. Clausen), hvis erklæring indhentes, oplyste at i pågældende slægt var børnene stadig blevne døbt med faderens navn med tilføjet -sen, og forordningen af 1828 var således aldrig bleven opfyldt for dens vedkommende. Ministeriet var af den modsatte mening; det var jo netop i de år, da man ivrigt gennemtvang brugen af døbesedlernes navne; præsten modtog et ret skarpt svar, om at han havde „misforstået forordningens tydelige ordlyd“.

Jeg skal ikke forlænge min beretning med andre sørge-

lige historier fra Falster, om folk der søgte om at bære deres fædrene navn eller om at døbe deres børn med det. Resultatet har gjerne været det samme, som det blev med de to Idestrup-gårdmænds ansøgning: det blev betydet vedkommende, at han kunde søge kongelig bevilling på navneforandring og betale den med 33 kr. 67 øre. Men hvem af bønderne vil betale for at få sit eget navn? Der er også lystige historier om de udtalelser fra stedlige myndigheder, i henhold til hvilke regeringen har givet sine afslag på ansøgninger. Men der er så meget mindre grund til at dvæle ved dem, som landets præstestand i den sidste menneskealder gennemgående har været sundt tænkende om navneforholdene, — og rigtig handlende, for så vidt den ikke havde forskrifter, der bød det modsatte.

Det var også falsterske provster, der i 1889 — sammen med Genealogisk Institut — indsendte forslag til en forandret førelse af kirkebøger, hvorved bl. a. alle gængse tilnavne skulde opskrives (i klammer) og faderen skulde have lov at lade sit barn døbe med tilnavnet. Men resultatet heraf blev rigtignok, at regeringen i 1891 udsendte det nye reglement for kirkebøgers førelse, der netop forbød enhver brug af tilnavne og strængt forlangte børnene døbt med det sen-navn, som stod på faderens døbeseddel. Og således begyndte den nyeste og strængeste forfølgelse af den folkelige navneskik.

Et tegn til bedring var det, da folketingsmand provst M. Nielsen, vel kendt på de sydlige øer, i 1897 indbragte et lovforslag om godkendelse af de nedarvede tilnavne. Det var rigtignok så snævert begrænset, at kun en del af de falsterske tilnavne vilde komme ind under det; men selve vendingen i spørgsmålet tør vi vist regne fra da af. Det af folketinget nedsatte udvalg omdannede loven til at omfatte alle tilnavne; og personalhistorikeren provst Im. Barfod, en af de falsterske gejstlige, der tidligere havde sat sagen i gang, gav en ny betænkning i samme retning (den er trykt i Nationaltidende 10. Juli 1897 og indeholder meget interessant om falsterske navneforhold). Men lovforslaget strandede på regeringens

modstand. Derfor fremkom i 1898 et kompromisforslag; men det mødte skarpe angreb fra flere sider, og standsedes i folketinget ved en dagsorden.

Navnesagens behandling i rigsdagen gav altså ikke noget retsligt resultat; men den har sikkert tjænt til at klare standpunkterne, og gennem diskussionen er der nået en almindelig overbevisning om, at navnespørmålets løsning allerførst må bestå i en godkendelse af de nu brugelige tilnavne, — det standpunkt, som folketingets udvalg, med fuld enighed mellem alle partier, opstillede i 1897, men endnu ikke så sig i stand til at gennemføre.

Under hvilke former denne løsning kommer i fremtiden, skal ikke drøftes her. Kun skal her peges kort på nogle af ejendommelighederne ved den falsterske navnedannelse, som første gang er omtalt fyldigere i denne afhandling.

For den enkelte, der bærer disse navne, er det en varm tilknytning ikke blot til slægt men også til hjemsted.

Set som helhed er denne navnedannelse et historisk minde af ganske ejendommelig art. Oldtidens navne og middelalderens kultur har ydet så rige og så iøjnefaldende bidrag til den som intet andet sted. Dens navnestof og dens regler for navnearv er umiddelbart formede af en egne historiske udvikling.

Som afhjælper af vort folks nuværende navnenød byder den en forbavsende mængde af navnestof, let kendeligt og dog ganske simpelt og let håndterligt i sin lydige form.

Som vejviser til fremtidig udvikling har det værdi, ikke blot fordi det er så mangfoldigt, men også fordi det er så dansk som ingen anden samfundsklasses.

Hidtil har man fra myndighedernes side nærmest betragtet det som en behagelighed eller gunst for den enkelte, at man tildelte ham et pænt navn. Men bagved det står en menneskeret for mangfoldige til dog en gang at måtte bære deres forfædres navn i fred. Og bagved de mangfoldige enkelte står vores folk med ret til ikke at forholdes noget af, hvad værdifuldt det har frembragt. Når disse tanker er

blevne alment eje, da vil ikke mere de gamle kancelliskrivelse og protokoller være normer for vor navngivning; vi vil rent historisk betragte alle disse sen-navne, hvortil mennesker en gang var stavnsbundne, som udslag af den ånd, der i vort århundredes første halvdel nedbrød oldtidsdysserne, „restaurerede“ kirkerne, gråmalte alterets og stolestadernes snitværk og solgte det gamle inventar som skrammel.

Idestrup 1896—97 og København marts 1898.

Tillæg.

For at give læseren lejlighed til selv at prøve rigtigheden af, hvad her er fremsat, meddeler jeg en liste over Idestrups nuværende gårdmænd (1890) ordnede efter gårdenes matrikelnumre, med deres forgængere på gården henvend 50 år tilbage i tiden. Hvor matrikelen (fra omtr. 1840) afviger fra det mundtlig meddelte, tilføjes det i kantede klammer. — Den tilsvarende befolkning i tiden 1680—1700 kender jeg nogenlunde fuldstændig fra matrikelen (o. 1680) og af kirkebogen. For den tid har jeg kun kronens fæstebønder (1569—1663).

Her kan man da se, i hvilken grad den samme landsby indeholder samme navne som for 200 år siden. Ti dette er den talrigste klasse af navne (i listen findes de betegnede med to stjerner). Næst efter den kommer de navne der fandtes i sognet, men i andre byer end nu (i listen betegnede med stjerne). Den fattigste klasse er de, der slet ikke findes i sognet 200 år tilbage; og selv i sin fåtallighed er den dog opført talrigere end den burde være; ti flere af sen-navnene kan have været arvelige, uden at det kan ses af vore kilder.

For de enkelte byer stiller forholdet sig således:

	gamle i byen	gamle i sognet	andre navne
Ulslev	9	4	4
Sillestrup	4	„	2
Tjæreby	9	6	5
Elkenøre.....	4	4	1
	26	14	12

	gamle i byen	gamle i sognet	andre navne
Overført...	26	14	12
Idestrup	1	1	1
Ørslev.....	3	4	4
Vedby.....	4	2	4
Hillestrup.....	1	3	1
Tåstrup.....	„	4	4
i alt...	35	28	26

Tjæreby.

1. Hans *Lolliks enke; [1840: Jørgen Hansen]. — 1696 Hans Lolliche i Tåstrup.
2. Peder Kæmpe; efter fader Ole Kæmpe; [1840: Ole Kornelius].
3. Rasmus *Kimer; efter fader Jens Kimer. — 1697 Peder Kiimer i Elkenøre.
4. Hans [døbt: Hansen] Mortensen, el. Fikmanden; efter svigerfader Ole **Fikmand. — 1691 og 1704 Hans Fichmand og 1704 Niels Fichmand i Tjæreby.
5. Morten Povlsen; efter fader Povl *Lollike; [1840: „Anders Pedersen“]. — Se under nr. 1.
6. Mads Kristian Nielsen; efter svigerfader Frederik **Krog; købt af Jens *Rysse; [1840: Ole Simonsen]. — 1691 Hans Røse i Vedby. Se under nr. 12.
7. Majus Hansen (udensogns); købt af Kristian **Krog; efter svigerfader Jens *Kusk; [1840: „Rasmus Larsen Frandsen“]. — 1712 Lars Kusk i Ulslev. Se under nr. 12.
8. Jørgen Kristian Larsen; købt et par gange; Jens **Jon; [1840: Lars Jon]. — 1663 Peder Andersen Joense(n), 1680 og 1691 Anders Pedersen Joensen, 1696 og 1705 Anders Jon, 1708 Lars Joen, 1710 døde Jørgen Joen, alle i Tjæreby.
9. Niels Peder **Skytte; efter fader Lars Skytte; [1840: Anders Skytte]. — 1696 Rasmus Skytte i Tjæreby.
10. Svend *Rytter; efter fader Kristen Rytter. — 1680 Jep Rytter i Ørslev; 1707 døde Hans Rytter i Idestrup; 1710 Anne Rytters i Vedby.
11. Tomas Skjot (holstener); efter Niels Olsen [døbt: Hansen]; efter Hans Olsen [døbt: Danielsen].
12. Hans **Krog; gift med Niels Krogs enke; [1840: Kristen Krog]. — 1691 Ole Krog gårdmand i Tjæreby.
13. Anders **Skinder; købt flere gange; Ole Hovmand; [1840: M. Skinder]. — 1699 og 1714 Rasmus Skinder og 1704 Jens Skinder i Tjæreby.

14. Rasmus Peder Hansen; købt et par gange: Peder **Kåre. — 1697 havde Morten Kåre Niels Kaares og Ole Kaares hus-truer til faddere for sin søn, alle i Tjæreby: Simon Kaare 1696 og 1704, Lars Kaare 1696 og 1702, alle i Tjæreby.
15. Rasmus Clausen (langelænder); købt af en langelænder; købt af holsteneren Rasmus graver [Asmus Lanop].
16. Kirsten Grigge; efter Jens Grigge; [1840: Jens **Kåre]. — Se under nr. 14.

Sillestrup.

1. Rasmus Toxværd (fra Uggerløse; af oprindelig præsteskægt); købt af en langelænder „Ole Lehmann Møden“; købt af Anders **Kåre. — 1680 Mads Kaare og 1702 Peder Kaare i Sillestrup.
2. Peder **Kløver; efter sin kones første mand; efter hendes (?) fader, gamle Adrian Kløver, der nævtes at stamme fra de på Hasselø bosatte Hollandere. — 1704 Rasmus Kløger og 1723 Ole Kløger i Sillestrup; og allerede 1569 og 1582 Hans Kløger i Hillestrup; 1680 Hans Larsen Kløger i Ulslev.
3. (Gården „de Jibs“) Hans Rasmussen (fra Høvdreng-gården i Tåstrup; købt af Rasmus Clausen (olbøttingsmand); siges at være efter Jens Ibsen; [revere: efter Peder Olsen; efter Rasmus Ibsen (døbt: Olser); 1840: Ole Ibsen].
4. Lars **Mønbo (søn af Hans Myssen i nabo ognet Kirkeby); gift med enke efter Niels Mønbo; efter hans fader Adrian Mønbo. — 1696 og 1701 Lars Mønboe i Sillestrup.
5. Niels **Krog (søn af Ole Myssen i Kirkeby; farbroder til Lars Mønbo i nr. 4); efter svigerfader Rasmus Krog. — 1696 og 1708 Lars Krog i Sillestrup.
6. Jens Vest (navnet er arvet ved hans hjemsted i Lommelev på Nord-Falsler); købt af en langelænder Rasmus Møller; [efter Jens Ibsen; 1840: Ole Rode].

Ulslev.

1. Lars Eriksen; efter fader Hans Eriksen; efter Niels [døbt: Sakariesen] **Skrædder; [1840: Mads Hansen]. — Tilnavnet Skrædder bares 1640—1680 af en gårdmand i Vedby og 1680 af to gårdmænd i Ørslev.
2. Kristen **Kruise (broder til Niels Skytte i nr. 13); efter svigerfader Kristian Kruise. — 1704 Jens Kruise i Ulslev.
3. Hans Clausen [døbt: Jensen]; efter fader Jens døbt Clausen, kaldet Olsen.
4. Lars Fris (søn af Lars Fris); efter svigerfader Rasmus **Smed;

- efter Jens Smeds enke. — 1640 Peder Smed og 1680 Jens Smed gårdmænd i Ulslev.
5. Niels **Kruise; efter fader Jens Kruise; [1840: Niels Sakariesen]. — Se under nr. 2.
 6. Niels Hansen el. Pil (søn af Hans Pil i Tunnerup) ejer hovedparcellen; gården blev omtr. 1850 købt og udstykket af skolelærer Jørgensen; [1840: Niels Sakariesen].
 7. Rasmus **Grå; efter fader Rasmus Grå. — 1696 og 1697 Hans Grå i Ulslev; almindeligere i Ørslev (1640 og 1680 Peder Grå, 1706 døde Hans Grå, 1708 Morten Grå).
 8. Jens Larsen (fra Møn); købt flere gange; Jens Ibsen.
 9. Jørgen *Skytte; gift med Jens Skyttes enke. — 1691 Peder Hansen Skotte i Ørslev; 1696 Rasmus Skytte i Tjæreby.
 10. Hans *Bosen [døbt: Jørgensen]; efter fader Jørgen Bosen [døbt: Hansen]; [1840: J. Rasmussen Bosen]. — Se under Hillestrup nr. 2.
 11. Kristian **Skrædder; efter Knud Sakariesen [eller Skrædder]. — Se under nr. 1.
 12. Peder *Kåre; efter svigerfader Rasmus Kåre. — Se under Tjæreby nr. 14 og Sillestrup nr. 1.
 13. Niels *Skytte; købt to gange; tilligst Jens **Palle (broder til Anders Palle i nr. 14); [1840: Lars Palle]. — 1680 og 1696 Niels Palle og 1704 Anders Palle i Ulslev. Se under nr. 9.
 14. Anders **Palle; efter Lars Palle. — Se under nr. 13.
 15. Peder Nielsen; efter svigerfader Hans Clausen.
 16. Mads Hansen el. *Møller; efter svigerfader Hans Jørgen Møller [1840: R. Andersen]. — 1680 og ofte senere findes Møller som tilnavn i sognet.
 17. Hans Hansen (ulensogns); købt af Niels **Krog efter fader Mads Krog. — 1696 Jens Olsen Krog, 1696 og 1705 Peder Krog, 1697 og 1704 Hans Krog, 1699 Anders Krog, 1700 Niels Krog og 1703 Morten Krog, alle i Ulslev.

Elkenøre.

2. Knud *Kusk; efter fader Jens Kusk; [1840: Jens **Kaabernagel]. — 1697—1701 Niels Caabernale i Elkenøre. — 1712 Lars Kusk i Ulslev.
3. Rasmus **Kylling; efter fader Hans Kylling. — 1663—1680 Hans Kylling, 1697 Peder Kylling i Elkenøre.
4. Peder *Grå; [1840: Anders Grå]. — 1640—80 Peder Grå i Ørslev; 1696 Kristen Grå i Tåstrup.
5. Peder *Palle (søn af Peder Vægter i Byskov); efter svigerfader Mads Palle. — 1663 Rasmus Nielsen Palle i Idestrup; 1680 Niels Palle i Ulslev; 1704 Anders Palle i Ulslev.

6. Kristian Bjerregård; efter svigerfader Hans Søgård.
7. Peder **Hovdreg; efter svigerfader Peder Hovdreg. — 1663 Ole Pedersen Hoffdreg, 1680 Hans Pedersen Haufdring, 1691 Jens Olsen Houdreg, alle i Elkenøre (i gl. matrikelnr. 6).
8. nu udstykket; efter Ole **Møller (en husmandssøn, der giftede sig gården til); [1840: Niels Møller]. — 1700 Simon Møller i Elkenøre [nævnes dog 1699 og 1701—1704 i Ørslev].
9. Rasmus *Tygesen [døbt: Nielsen]; efter svigerfader Niels Tygesen; efter Kristoffer Tygesens enke. — 1663 Peder Jørgensen Tyssen i Tjæreby.

Hillestrup.

1. Anders *Skytte; efter svigerfader Ole Skytte; [1840: Niels Mik. Skyttes enke]. — 1691 i Ørslev; 1696 i Tjæreby.
2. Mikkel **Bosen [døbt: Nielsen]; efter fader Niels Bosen [døbt: Mikkelsen]; [1840: Hans Bosen]. — 1713 Peder Hansen Boesen i Hillestrup; 1680 samme tilnavn i Tåstrup og Sillestrup, 1691 i Elkenøre.
3. Frederik Larsen (udensogns); købt af Jens *Skytte; efter fader Lars Skytte. — Se under nr. 1.
4. Rasmus Kæmpe; efter fader Rasmus Kæmpe; efter fader Rasmus Kæmpe. — 1569 navnet Kæmpe andensteds på Falster.
5. Niels *Tæring; efter fader Rasmus Tæring. — 1569 Niels Thæring i Elkenøre; 1697 Hans Tæring i Tjæreby.

Ørslev.

1. Hans *Skov; efter svigermoder, Jens **Krogs enke; efter hendes fader Kristian Krog. — 1699 Niels Crog i Ørslev. 1691 Morten Pedersen Skou i Tjæreby.
2. Hans Peder Knudsen; efter fader Knud Jensen; efter fader Jens Karetmager (han havde i yngre år været hjulmand).
3. Peder Larsen; købt af Hans Torsen; efter svigerfader Kristian Torsen; [1840: „Hans Thomsen“].
4. Lars Jørgensen eller Kok; købt af Jens Kok; efter stefader Jens Kok. — 1569 i et andet sogn på Falster.
5. Jørgen Hansens enke; efter hendes fader Peder Pust; efter Lars Pust; [1840: Jens Nielsen].
6. Lars Knudsen [døbt: Olsen]; gift med enke efter Peder Knudsen (søn af Kr. Krog i nr. 1); efter hendes fader Rasmus Knudsen; [1840: Rasmus *Kannike]. — 1700 Rasmus Kannigh i Elkenør.
7. Kristian Hansen (udensogns); købt af Ole **Jyde; gift med

- Peder Jydes enke. — 1709 døde Rasmus Jyde i Ørslev. 73 år gammel.
8. Rasmus Hansen (udensogns); købt af Lars **Rytter; efter svigerfader Lars Rytter. — 1680 Jep Rytter i Ørslev.
 9. Lars Kæmpe; gift med Jørgen Kæmpes enke; efter hendes fader Rasmus Kæmpe. — Navnet findes andensteds på Falster 1569.
 10. Jens Mortensen; efter fader Morten *Mønbo. — 1696 Lars Mønbo i Sillestrup og Hans Mønbo i Hillestrup.
 11. Morten *Otte; efter svigerfader Peder Otte. — Se under Vedby (s. 127).

Tåstrup.

1. Lavrids Pedersen (langelænder); købt fire gange af folk fra forskellige egne; købt af Rasmus Olsens el. Tysks enke; efter Ole Tysk; [1840: Rasmus Olsen Tysk]. — 1569 sydligere på Falster: Ole Tysk i Gedesby sogn.
2. Ludvig Pedersen el. *Hovdreg (søn af Peder Krog i Idestrup); efter svigerfader Rasmus Hovdreg; efter svigerfader Hans Hovdreg; [1840: Jens *Jyde]. — Hovdreg, se under Elkenøre nr. 7. Jyde i Vedby, Ulslev og Tjæreby 1640, i Ørslev og Hillestrup 1696.
3. (Gården „te Madses“) Rasmus Pedersen (konen kaldes Hanne Madse); efter hans fader Peder Madsen [døbt: Jensen].
4. Niels *Kromand (søn fra Hovdreg-gården); efter svigerfader Jørgen Kromand, sædv. kaldt Kro-Jørgen; [1840: Ole Jensen]. — 1700 Anne Cromands i Vedby.
5. („te Kokkens“) Peder Simonsen (konen: Maren Kokke); efter fader Simon Kok.
6. Hans Peter Jensen (langelænder); købt af Hans Vibbert eller *Bonde (konen altid: Johanne Bonde); efter svigerfader Niels Bonde, som menes at have ført Bonde-navnet med sig fra sit fødested i Horreby. — 1569 Anders Bunde og 1696 Ole Bonde i Hillestrup; 1569 Niels Bunde i Ulslev; 1663 Laurs Bunde i Sillestrup.

Idestrup.

4. Peder *Krog; efter fader Peder Krog; gift med enken efter Rasmus Krog; efter Frederik Krog. — Navnet Krog findes o. 1690 i fem af sognets byer, men endnu ikke i Idestrup.
5. (**Abrahamsgården) Jansen (udensogns); købt af Maren Abrahams, der nu sidder som aftægtskone i huset overfor, enke efter Simon Abraham; efter hendes fader Hans Abraham. Gården skal tidligere have tilhørt præsten Abraham Salomon

- (død 1699) og have navn efter ham. — 1691 ejedes den, ifølge skattebøgerne, af en Nicolas Abraham, med-ænderen 1699 af en ejer med sen-navn; 1582 kaldes den Michel Abraham (1569 kaldt Michel Abraham-en) i Gølev.
6. Frederik Petersen (brøder til Peder Kong i nr. 4) har fået gården med sin hustru Hanne Mortens; eller hendes fader Hans Morten; efter sin svigerfader Morten Pedersen; [1840: Hans Larsen].
 7. (tidligere kun halvgård). Kristian Larsen; efter fader Lars *Smied; eller Mads *Kusk; [1840: Jens *Jyde].
 8. (halvgård). Peter Gammel; efter svigerfader Peder Gammel; [1840: Jens Gammel].

Vedby.

Se i afhandlingen s. 126 og 137.

NORDFYNSK OVERTRO I MANDS MINDE

AF

CHRISTINE REIMER.

Naar jeg paany tilsender Dania en Samling overtroiske Meddelelser, maa tilføies, at disse have det tilfælles med de tidligere fremkomne (II, 221—228), som de supplere og fortsætte, at de stamme fra samme Egn og ere indvundne paa samme Maade: udelukkende gennem mundtlige Beretninger.

1. Det passerede et Sted, at flere Aar i Rad fulgte Uheld og Tab hele Fjerkræflokken rundt, „men lige med Et var der ikke Tanke til, at vi mærkede til noget mere af den Slags i Gaarden. Da Foraarstiden kom, søgte vi en Kone, som vi vidste, at Flere var tyet til i den samme Forlegenhed. Vi hentede hende hjem i Gaarden, hun maatte gjøre det Hele selv. Hun fik vor store Gasse fat. I en Flaske havde hun noget „blundende Rødt“, deri dyppede hun sin ene Finger og strøg saa med den paa Gassens Næb 3 Gange paa langs og 3 paa tværs, og da det var gjort, strøede hun 3 Haandfulde ligesom noget rødt Grus, hun førte med i en lille Pose, avkom i Gaasereden.“

2. Det ligger knap en Snes Aar tilbage i Tiden, at en Havemand undskyldende motiverede sin Udeblivelse med, at han havde hjulpet sin Kone med at faa Grisen ud af Ovnen. „Vi har nu lige kjøbt en 4 Ugers Gris i dyre Domme, og da vi den ene Gang efter den anden har været uheldige, vilde vi saa gjerne holde Liv i denne og have den i Fred for Skarn.“